

Investigating the Intrapersonal and Interpersonal Lived Experiences of Children of Veterans

Mahdieh Sadat Mirhashemi Rooteh¹ | Kamran Sheivandi² | Fazlollah Hasanvand³

1. Corresponding Author: Master's student in clinical psychology, family orientation, Iranian-Islamic Lifestyle Faculty, Islamic Revolution University, Tehran, Iran. Email: mhd.sm240@gmail.com
2. Associate Professor, Department of Educational Psychology, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Allameh Tabatabaee University, Tehran, Iran.
3. Assistant Professor, Department of Psychology, Faculty of Iranian-Islamic Lifestyle, Islamic Revolution University, Tehran, Iran.

Abstract

The aim of this study was to explore the intrapersonal and interpersonal lived experiences of children of war veterans with disabilities. A mixed-methods approach was employed; in the quantitative phase, descriptive statistics were used to present the demographic characteristics of the sample, and in the qualitative phase, data were collected through semi-structured interviews and analyzed using a phenomenological method. The study population included all children of veterans with at least 25% disability residing in Tehran. Purposeful sampling was used, and the inclusion criteria were: having a father with a disability rating of 25% or higher, being over 18 years old, residing in Tehran, willingness to participate voluntarily, and ability to clearly articulate personal experiences. In total, 20 participants took part in in-depth interviews.

The findings indicated that the experiences of children of disabled veterans are complex and multidimensional. In the emotional-affective dimension, psychological pressure, negative emotions, emotional deprivation, compassion from others, as well as pride and hope for the future were reported. The family dimension reflected value-based upbringing, increased responsibilities, and communication conflicts. In the social dimension, labeling, perceived injustice, social responsibility, and lack of appreciation were identified. The educational-occupational dimension included the stigma of being a "quota student" and limited opportunities for talent development. Financial difficulties and high medical expenses emerged in the economic dimension. Finally, in the spiritual-value dimension, both adherence to religious beliefs and a decline in religious commitment were observed. These results highlight the need for multidimensional support for this population.

Keywords: Children of veterans, veterans, lived experience, intrapersonal, interpersonal

Volume info

Vol. 16
Series: 62
Summer 2025
P.P: 145-170

Article Type

Research Paper

Article History

Received:
2025-08-16
Revised:
2025-09-11
Accepted:
2025-09-11
Published:
2025-09-17

ISSN – E-ISSN

ISSN: 2588-5162
E-ISSN: 2645-517X

Cite this article: Mirhashemi Rooteh, M. S., sheivandi, K., & Hasanvand, F. (2025). Studying of intrapersonal and interpersonal lived experiences of children of veterans. *Military Psychology*, 16(2).
DOR 20.1001.1.25885162.1404.16.2.6.7

Publisher: Imam Hossein University.

© The Author(s).

بررسی تجارب زیسته درون فردی و بین فردی فرزندان جانبازان

مهديه سادات میرهاشمی روته^۱ | کامران شیوندی^۲ | فضل اله حسنونند^۳

۱. نویسنده مسئول: دانشجوی کارشناسی ارشد روانشناسی بالینی گرایش خانواده، دانشکده سبک زندگی ایرانی-اسلامی، دانشگاه جامع انقلاب

اسلامی، تهران، ایران. mhd.sm240@gmail.com

۲. دانشیار گروه روانشناسی تربیتی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

۳. استادیار گروه روانشناسی، دانشکده سبک زندگی ایرانی-اسلامی، دانشگاه جامع انقلاب اسلامی، تهران، ایران.

چکیده

هدف این پژوهش بررسی تجارب زیسته درون فردی و بین فردی فرزندان جانبازان بود. پژوهش با رویکرد ترکیبی انجام شد؛ در بخش کمی از آمار توصیفی برای تبیین ویژگی های جمعیت شناختی نمونه استفاده شد و در بخش کیفی، داده ها از طریق مصاحبه نیمه ساختاریافته گردآوری و با روش پدیدارشناسی تحلیل گردید. جامعه آماری شامل تمامی فرزندان جانبازان با حداقل ۲۵ درصد جانبازی ساکن شهر تهران بود. نمونه گیری به صورت هدفمند انجام شد و معیارهای ورود به مطالعه شامل: داشتن پدر جانباز ۲۵ درصد یا بیشتر، سن بالای ۱۸ سال، سکونت در تهران، تمایل به مشارکت و توانایی بیان شفاف تجارب بود. در مجموع با ۲۰ نفر مصاحبه عمیق انجام شد. یافته ها نشان داد تجارب فرزندان جانبازان پدیده ای چندبعدی است. در بُعد هیجانی-عاطفی، فشار روانی، هیجانات منفی، محرومیت عاطفی، احساس ترحم دیگران و در عین حال غرور و امید تجربه شد. بُعد خانوادگی شامل تربیت مبتنی بر ارزش ها، افزایش مسئولیت ها و تعارضات ارتباطی بود. در بُعد اجتماعی، پدیده هایی چون برچسب زنی، احساس بی عدالتی و مسئولیت پذیری اجتماعی گزارش شد. در بُعد تحصیلی-شغلی، مواجهه با برچسب «سهمیه ای» و محدودیت در شکوفایی استعدادها مشاهده گردید. همچنین مشکلات اقتصادی و هزینه های درمان خانواده در بُعد اقتصادی و تقویت یا تضعیف باورهای دینی در بُعد معنوی گزارش شد. این نتایج ضرورت برنامه ریزی حمایتی چندجانبه برای این قشر را نشان می دهد.

کلیدواژه ها: فرزندان جانبازان؛ جانبازان؛ تجربه زیسته؛ درون فردی؛ بین فردی

سال و شماره

سال ۱۶، پیاپی: ۶۲
تابستان ۱۴۰۴
صص: ۱۷۰-۱۴۵

نوع مقاله

مقاله پژوهشی

سابقه مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۲۵

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۶/۲۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۲۰

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۶/۲۶

شابا چاپی و الکترونیکی

شابا چاپی: ۵۱۶۲-۲۵۸۸

الکترونیکی: ۵۱۷۷-۲۶۴۵

استناد: میرهاشمی روته، مهديه سادات، شیوندی، کامران، حسنونند، فضل اله. (۱۴۰۴). بررسی تجارب زیسته

درون فردی و بین فردی فرزندان جانبازان. روانشناسی نظامی، ۱۶(۲). DOR 20.1001.1.25885162.1404.16.2.6.7

نویسندگان.

ناشر: دانشگاه جامع امام

حسین (ع).

OPEN ACCESS

مقدمه

جنگ یکی از مخرب ترین حوادث انسانی است که علاوه بر تهدید سلامت جسمانی، پیامدهای روانی پایدار بر جای می گذارد (سالاری، فردین و خانقاهی، ۱۴۰۳). جانبازان به دلیل مواجهه مستقیم با جنگ، بار روانی سنگینی را تجربه کرده و در معرض اختلالاتی مانند افسردگی، استرس پس از سانحه و اختلالات شخصیت قرار دارند (ادواردز و همکاران^۱، ۲۰۲۲؛ نا، شنور و پیتزاک^۲، ۲۰۲۳). این آسیب ها نه تنها سلامت فرد را تحت تأثیر قرار می دهد، بلکه کیفیت زندگی و سلامت روان خانواده، به ویژه فرزندان، را نیز متأثر می کند (برادران، موسی پور و رسولی جوریایی، ۱۳۹۸). نگهداری از جانبازان معمولاً مسئولیت ها و فشارهای روانی خانواده را افزایش می دهد (عقیلی و همکاران، ۱۴۰۳؛ محمدی، شاهرادی و آسایش، ۱۴۰۳).

فرزندان جانبازان نسبت به اختلالات روانی، رفتاری و تحصیلی آسیب پذیرترند (هدس، آناگنوستوپولوس و اسکوکائوسکاس^۳، ۲۰۱۸؛ اوهر و همکاران^۴، ۲۰۲۳). سلامت روان والدین از طریق مسیرهای ژنتیکی، عصبی و اجتماعی با مشکلات فرزندان مرتبط است (راینسون و همکاران^۵، ۲۰۲۲) و ممکن است به اختلالات فرا تشخیصی نیز منجر شود (اوهر، ۲۰۲۳). و ممکن است به اختلالات فرا تشخیصی منجر شود. کاهش تعامل والد مبتلا به اختلال روانی، مسئولیت های اضافی مادر و فشار روانی خانواده را افزایش می دهد (چن و همکاران^۶، ۲۰۲۳). با این حال، زندگی با والد جانباز می تواند به رشد ویژگی هایی مانند همدلی، تحمل، استقلال و خلاقیت در فرزندان منجر شود (متز و یونگ باوئر^۷، ۲۰۱۹؛ یاماموتو و کیوگ^۸، ۲۰۱۸).

در ایران، پیامدهای روانی ناشی از جنگ هشت سال دفاع مقدس نیز اهمیت یافته است (سالاری و همکاران، ۱۴۰۳). پژوهش درباره تجارب زیسته فرزندان جانبازان ضروری است زیرا پیامدهای جنگ محدود به افراد حاضر در میدان نبرد نیست و نسل های بعدی، به ویژه فرزندان، را

1. Edwards, Tran, Wroblewski, Rabhan, Yin, Chiodi,... & Geraci
2. Na, Schnurr & Pietrzak
3. Hodes, Anagnostopoulos, & Skokauskas
4. Uher, Pavlova, Radua, Provenzano, Najafi, Fortea,... & Fusar-Poli
5. Robinson, Bitsko, O'Masta, Holbrook, Ko, Barry,... & Kaminski
6. Chen, Vivekananda, Guan & Reupert
7. Metz & Jungbauer
8. Yamamoto & Keogh

تحت تأثیر قرار می‌دهد (اوتول^۱، ۲۰۲۲؛ یاگر، گرزبرگ و دورنون^۲، ۲۰۱۶ فشارهای روانی ناشی از بیماری یا محدودیت والد می‌تواند منجر به اضطراب، افسردگی و مشکلات تحصیلی و رفتاری شود (هالاسا و همکاران، ۲۰۲۰؛ اوهر و همکاران، ۲۰۲۳؛ چهاردولی، خادمی اشکذری و نقش، ۱۴۰۱).

با وجود اهمیت موضوع، بیشتر پژوهش‌ها بر جانبازان یا همسران آنان متمرکز بوده و تأثیرات غیرمستقیم جنگ بر فرزندان کمتر بررسی شده است (یحیی زاده و معصوم زاده، ۱۳۹۵). پژوهش حاضر با هدف شناسایی تجارب زیسته درون فردی و بین فردی فرزندان جانبازان و بررسی تأثیرات روانی، اجتماعی و فرهنگی زندگی با والدین جانباز انجام می‌شود و می‌تواند در طراحی برنامه‌ها و سیاست‌های حمایتی مؤثر باشد (صدری، ۱۴۰۲). پرسش اصلی تحقیق این است: «تجارب زیسته درون فردی و بین فردی فرزندان جانبازان چگونه است؟»

تجارب زیسته فرزندان جانبازان، زمینه‌ای برای تحلیل روان‌شناختی و اجتماعی فراهم می‌کند که بر اساس آن، نظریه‌ها و چارچوب‌های مختلف در توضیح سازوکارهای هیجانی، خانوادگی و اجتماعی این فرزندان مورد استفاده قرار می‌گیرد.

جانباز و فرزند جانباز: طبق قانون جامع خدمات رسانی به ایثارگران (۱۳۹۱)، جانباز کسی است که در جریان دفاع از کشور یا حوادث مشابه آسیب جسمی یا روانی دیده و توانایی او کاهش یافته است و نماد ایثار و فداکاری محسوب می‌شود. فرزند جانباز، کسی است که یکی از والدینش جانباز باشد و ممکن است فشارها و چالش‌های روانی-اجتماعی خاصی تجربه کند. مطالعات نشان می‌دهند فرزندان جانبازان در معرض اختلالاتی مانند اضطراب و افسردگی هستند (هدس، آناگنوستوپولوس و اسکوکائوسکاس، ۲۰۱۸).

تجارب زیسته: تجربه زیسته، تجربه‌ای فردمحور و معنادار است که فرد آن را از دید خود درک و معنا می‌بخشد و شامل ادراک، احساس و واکنش به رویدادهاست. این مفهوم در پژوهش‌های پدیدارشناسی اهمیت دارد و پژوهشگر باید تجربه را همان گونه که فرد آن را زیسته،

1. O'Toole^۱

2. Yager, T. J., Gerszberg, N. & Dohrenwend

تحلیل کند. تجربه زیسته در بستر اجتماعی و تاریخی شکل می گیرد و متنوع و یکتا است (ون مانن^۱، ۲۰۱۶؛ اسمیت و همکاران، ۲۰۲۱).

استرس آسیب ثانویه: استرس آسیب ثانویه فشار روانی ناشی از تماس نزدیک با فرد آسیب دیده است و در فرزندان جانبازان دیده می شود. این فرزندان ممکن است علائم مشابه اختلال استرس پس از سانحه تجربه کنند و با اضطراب، فرسودگی هیجانی، احساس مسئولیت افراطی و اجتناب مواجه شوند. همچنین، نقش حمایت گری بیش از حد یا والدانه گرفتن^۲ می تواند رشد هیجانی و روانی آن ها را مختل کند (فیگلی^۳، ۲۰۱۳؛ براید^۴، ۲۰۰۷؛ هوپر، ماروتا و لانتیه^۵، ۲۰۰۸).

انتقال بین نسلی آسیب: انتقال بین نسلی آسیب فرایندی است که در آن تجارب تروما و پیامدهای روانی از یک نسل به نسل بعد منتقل می شوند و می توانند ابعاد روان شناختی، رفتاری و حتی زیستی (اپی ژنتیک) داشته باشند. در خانواده های جانباز، اختلالات روانی والدین بر سلامت روان، سبک مقابله و رشد هیجانی فرزندان تأثیر می گذارد و شیوه های تربیتی ناکارآمد یا دلبستگی ناایمن می تواند به مشکلات هیجانی و رفتاری در نسل بعد منجر شود (یهودا و لرنر^۶، ۲۰۱۸؛ دانیلی^۷، ۲۰۱۳؛ دکل و گلدبرگ^۸، ۲۰۰۸؛ کلرمن^۹، ۲۰۰۱).

نظریه دلبستگی^{۱۰}: بالبی و اینسورث رابطه کودک با مراقبان اصلی را بررسی کرده و سبک های دلبستگی ایمن، اجتنابی، دوسوگرایانه-مقاوم و سازمان نیافته را معرفی می کنند. در خانواده های جانباز، ناپایداری هیجانی و تغییر نقش ها می تواند سبک دلبستگی فرزندان را تحت تأثیر قرار دهد (بالبی^{۱۱}، ۱۹۶۹؛ مین و سولومون^{۱۲}، ۱۹۹۰؛ میکولینسر و شاور^{۱۳}، ۲۰۱۰).

1. Van Manen
2. parentification
3. Figley
4. Bride
5. Hooper, Marotta & Lanthier
6. Yehuda & Lehrner
7. Danieli
8. Dekel & Goldblatt
9. Kellermann
10. attachment theory
11. John Bowlby
12. Main & Solomon
13. Mikulincer & Shaver

نظریه رشد روانی-اجتماعی^۱: اریکسون رشد را در هشت مرحله روانی-اجتماعی می داند که هر مرحله شامل بحران و تعارض است و حل آن به سلامت روانی کمک می کند. شرایط خانواده جانباز می تواند بحران های هویت و تعارضات روانی-اجتماعی نوجوانان را تحت تأثیر قرار دهد (اریکسون^۲، ۱۹۶۸).

نظریه ارزیابی شناختی استرس^۳: لازاروس و فولکمن^۴ (۱۹۸۴) معتقدند استرس ناشی از ارزیابی شناختی فرد از رویدادهاست. ارزیابی اولیه تهدید یا آسیب بالقوه را بررسی می کند و ارزیابی ثانویه منابع مقابله ای فرد را. این نظریه توضیح می دهد که فرزندان جانبازان چگونه با استرس ناشی از آسیب والد مقابله می کنند

نظریه سیستم خانواده^۵: خانواده به عنوان یک سیستم پویا دیده می شود که اعضای آن به طور متقابل بر هم اثر می گذارند. آسیب والد جانباز می تواند ساختار، نقش ها و عملکرد خانواده و سلامت روان فرزندان را تحت تأثیر قرار دهد (بوئن^۶، ۱۹۹۳؛ مینوچین^۷، ۲۰۱۸)

روش

پژوهش حاضر با هدف شناسایی عمیق تجارب زیسته فرزندان جانبازان، از رویکرد کیفی پدیدارشناسی استفاده کرد تا معنا و تجربه ذهنی افراد از زندگی با والد جانباز را درک کند.

جامعه آماری شامل فرزندان جانبازان با حداقل ۲۵ درصد جانبازی پدر، ساکن تهران و دارای پرونده رسمی بود. نمونه گیری هدفمند و بر اساس اصل اشباع نظری انجام شد و ۲۰ نفر مصاحبه شدند. معیارهای ورود شامل سن بالای ۱۸ سال، تمایل داوطلبانه و توانایی بیان روشن تجارب شخصی بود.

داده ها از طریق مصاحبه نیمه ساختاریافته و عمیق جمع آوری شد و سؤالات شامل تجربه زندگی با پدر جانباز، چالش های هیجانی، نقش خانواده، روابط اجتماعی و مسیر تحصیلی-شغلی بود. مصاحبه ها با رضایت شرکت کنندگان ضبط و پیاده سازی شد و مدت زمان آن ها بین ۴۰ تا ۹۰

1. psychosocial development theory
2. Erikson
3. cognitive Appraisal Theory of Stress
4. Lazarus & Folkman
5. family Systems Theory
6. Bowen
7. Minuchin

دقیقه بود. رعایت اصول اخلاقی شامل ارائه توضیح شفاف درباره پژوهش، دریافت رضایت آگاهانه، محرمانگی اطلاعات، امکان انصراف و استفاده از اسامی مستعار صورت گرفت.

تحلیل داده‌ها با روش پدیدارشناختی کلایزی^۱ (۱۹۷۸) انجام شد؛ شامل مطالعه دقیق مصاحبه‌ها، استخراج عبارات معنادار، تدوین تعبیرات، تنظیم مضامین فرعی و اصلی، تدوین شرح جامع پدیده و بازخورد از مشارکت‌کنندگان برای اعتبارسنجی یافته‌ها. این روش امکان ارائه تحلیلی عمیق و منسجم از تجارب زیسته فرزندان جانبازان را فراهم ساخت.

اعتبار و پایایی این مصاحبه بر اساس دیدگاه گوبا و لینکلن درباره قابلیت اعتماد به‌دست آمد که به‌عنوان معیاری برای جایگزینی روایی و پایایی مطرح است و متشکل از چهار مفهوم اساسی است: قابلیت اعتبار، قابلیت انتقال، قابلیت تأیید و اطمینان‌پذیری.

قابلیت اعتبار یا باورپذیری یعنی میزان و درجه اعتماد به واقعی بودن یافته‌ها برای شرکت‌کنندگان در پژوهش؛ در این تحقیق، با پرسیدن دیدگاه چند متخصص در حوزه روان‌شناسی و پاسخ‌های افراد نمونه، قابلیت اعتبار بررسی شد.

قابلیت انتقال یا انتقال‌پذیری جایگزین اعتبار بیرونی در پژوهش‌های کمی است و به معنی قابلیت تعمیم پژوهش به سایر حوزه‌ها و زمینه‌های مشابه است؛ در این تحقیق با دیدگاه‌ها و تجارب گوناگون مشارکت‌کنندگان مختلف در مورد یک پدیده یا همان اصل حداکثری تنوع قابلیت انتقال‌پذیری تأیید شد.

قابلیت تأیید یا تأییدپذیری به معنای پرهیز از سوگیری است و تلاش پژوهشگر در جهت احراز شاخص عینیت در پژوهش را نشان می‌دهد. در این تحقیق، فرایند گردآوری داده‌ها به صورت عینی ثبت شد، یعنی داده‌های خام و کلیه یادداشت‌ها، اسناد و کدها برای بازبینی بعدی نگه‌داشته شد. پایایی یا اطمینان‌پذیری بر اساس این شاخص، داده‌ها و تحلیل‌های انجام‌شده به متخصصین ارائه می‌گردد تا از دقت و ارتباط تحلیل‌های پژوهشگر با داده‌ها اطمینان حاصل کنند.

کدگذار دوم، یکی از اساتید رشته روانشناسی با سابقه پژوهشی در زمینه مطالعات کیفی و آشنا با روش پدیدارشناسی بود که پس از مرور نمونه‌هایی از مصاحبه‌ها، به صورت مستقل به کدگذاری پرداخت. سپس نتایج دو کدگذار با یکدیگر مقایسه و میزان توافق محاسبه شد.

جدول ۱. محاسبه ضریب پایایی کاپا

کدگذار اصلی کدگذار دوم		نظر محقق		
		بله	خیر	مجموع
نظر متخصص دیگر	بله	$30A =$	$1B =$	۳۱
	خیر	$1C =$	$0D =$	۱
	مجموع	۳۱	۱	$32N =$

$$\text{توافقات مشاهده شده} = \frac{A+D}{N} = \frac{30+0}{32} = 0.93$$

$$\text{توافقات شانسی} = \frac{A+B}{N} * \frac{A+C}{N} * \frac{C+D}{N} * \frac{B+D}{N} = \frac{30+1}{32} * \frac{30+1}{32} * \frac{1+0}{32} * \frac{1+0}{32} = 0.001$$

$$\text{ضریب پایایی کاپا} = \frac{\text{توافقات مشاهده شده} - \text{توافقات شانسی}}{1 - \text{توافقات شانسی}} = \frac{0.93 - 0.001}{0.998} = 0.93$$

بر اساس جدول ۱-۳، در ارتباط با الگوی تجارب زیسته فرزندان جانبازان، میزان پایایی کدگذاری مولفه‌ها بر اساس شاخص کاپا به دست آمد (۳۳ کد محوری توسط محقق استخراج گردید که ۳۰ کد توسط کدگذار دوم مورد قبول قرار گرفت و بقیه کدها نیازمند ترکیب با کدهای دیگر بود. ۱ کد توسط کدگذار مطرح شد که توسط محقق مورد پذیرش قرار گرفت).

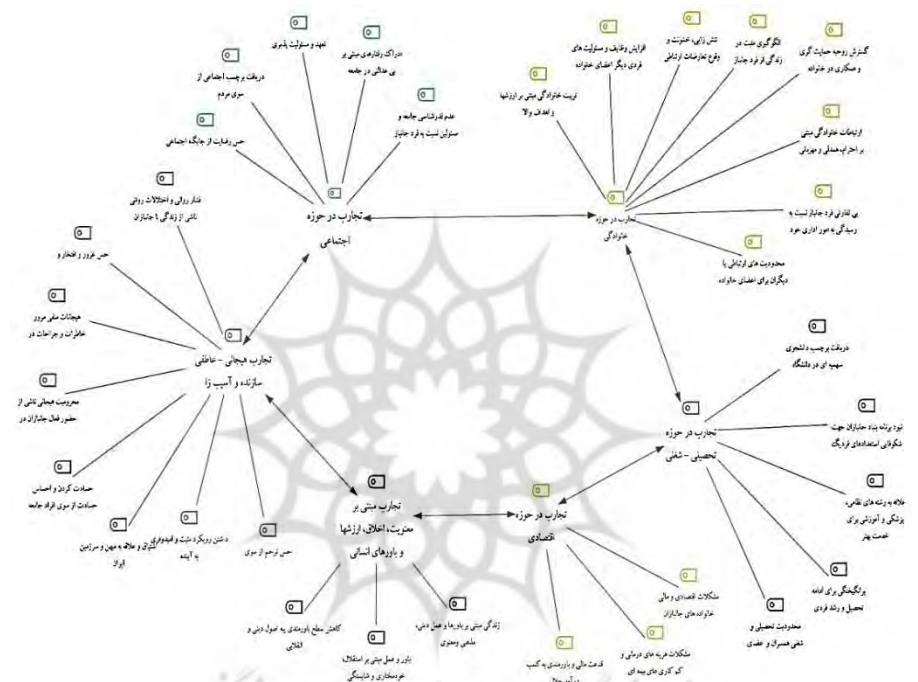
یافته ها

این بخش به تحلیل تجارب زیسته درون فردی و بین فردی فرزندان جانبازان اختصاص دارد. پرسش اصلی این است که این تجارب شامل چه مؤلفه‌هایی هستند. مصاحبه‌های انجام شده با نمونه‌ها تحلیل محتوایی شدند و نتایج نشان داد که تجارب زیسته فرزندان جانبازان در شش مؤلفه اصلی قابل طبقه‌بندی است:

۱. تجارب هیجانی - عاطفی سازنده و آسیب‌زا (۲۰۱ کد) (درون فردی)
۲. تجارب در حوزه خانوادگی (۱۸۶ کد) (بین فردی)
۳. تجارب در حوزه اجتماعی (۱۰۰ کد) (بین فردی)
۴. تجارب در حوزه تحصیلی - شغلی (۸۱ کد) (درون فردی و بین فردی)
۵. تجارب مبتنی بر معنویت، اخلاق، ارزش‌ها و باورهای انسانی (۵۷ کد) (درون فردی)

۶. تجارب در حوزه اقتصادی (۲۹ کد) (بین فردی)

جمع کل کدهای استخراج شده ۶۵۴ کد بود. بیشترین فراوانی کدها مربوط به تجارب هیجانی-عاطفی و خانوادگی بود. هر یک از این ابعاد به طور جداگانه بررسی شدند تا درک روشن تری از تجارب مطلوب و نامطلوب فرزندان جانبازان به دست آید

شکل ۱. ابعاد استخراج شده تجارب زیسته درون فردی و بین فردی فرزندان جانبازان

تجارب زیسته فرزندان جانبازان در ارتباط با تجارب هیجانی-عاطفی سازنده و آسیب‌زا چگونه بوده است؟

جدول ۱. فراوانی کدهای آزاد تجارب هیجانی - عاطفی سازنده و آسیب زا

فراوانی کدها	کدهای نمونه	خرده مولفه ها
۳۷ کد	من وقتی می بینم پدرم مجبوره با دستگاه اکسیژن نفس بکشه حالم بد میشه و روحیم بهم میریزه. - برخی مواقع دیگه مامانم اعصابش نمی کشید و اون عصبانیتش رو روی ما خالی می کرد. - من همیشه رنج و درد مشاهده وضعیت جراحات پدر رو با خودم داشتم. - من دوست دارم که خانوادم از لحاظ روحی مثل همه خانواده ها شاد باشن ولی بابا نیست.	فشار روانی و اختلالات روانی ناشی از زندگی با جانبازان
۳۵ کد	من میتونم بگم که افتخار می کنم که پدر من جانبازه یا جنگ رفته - من حس غرور دارم که پدرم یک آدم انقلابیه و باعث سربلندی برای ما هستند. - من از زندگی کردن با پدر روحیه امید به آینده رو دارم.	حس غرور و افتخار و سربلندی
۳۳ کد	وقتی پدر خاطرات جبهه رو تعریف می کنه و اشک میریزه من از اعمال وجودم پریشان میشم. - پدرم به دلیل مرور تجارب گذشته هم خودش در شرایط بد روانی هست و هم من به هم ریختم. - من وقتی خیلی کوچیک بودم شاهد عذاب زیاد پدر بودم و همین در ذهنم مونده هنوز. - مرور خاطرات پدر بعد از جانبازی، اسارت، شکنجه و درد استخوان ها شون حالمو به هم میریزه	هیجانان منفی مرور خاطرات و جراحات در خانواده و جانباز
۳۱ کد	من چون کمتر بابا رو به سبب حضور در بیمارستان می تونستم ببینم همیشه یک جای خالی محبت و عاطفه رو حس کردم. - برای من همیشه حسرت بود که یک مسافرت یا قدم زدن با پدر رو تو ساحل درک کنم. - من خودم یادمه که به قدری پدرم رو نمی دیدم که از ندیدن و از دلتنگی پدرم مریض می شدم.	محرومیت هیجانی ناشی از حضور فعال جانبازان در زندگی
۱۹ کد	من گاهی حرص می خورم، حسادت می کنم یا ناراحت میشم وقتی خانواده های سالم دیگه رو می بینم. - گاهی حس می کنم که افراد جامعه چون من سهمیه دارم حسادت میکنند ولی واقعا چیزی نیست. - فرزند جانباز بودن امتیازاتی داره و ممکنه افراد به امتیازاتش حسادت کنن، یه همین خاطر من سعی می کنم بیان نکنم چون هم خودم ناراحت میشم و هم دیگران.	حسادت کردن و احساس حسادت از سوی افراد جامعه
۱۸ کد	من شوق به دفاع از دین و کشور رو در درونم دارم. - من از حضور در کنار پدر این حس رو با خودم دارم که وطن خیلی مهمه هست. - من به مردم کشورم به چشم یک ملت و مثل برادر یا خواهر خودم نگاه میکنم و به همین خاطر همیشه حس کمک کردن و کنار اومدن با مردم رو در خودم دارم.	اشتقاق و علاقه به میهن و سرزمین ایران

جدول ۱. فراوانی کدهای آزاد تجارب هیجانی - عاطفی سازنده و آسیب‌زا

فراوانی کدها	کدهای نمونه	خرده‌مولفه‌ها
۱۵ کد	من حقیقتاً باید بگم که پدرم مایه امید بوده و محرک رشد. و حرکت به سوی آینده بوده است - پدرم علی‌رغم رنج‌های سالیان، همیشه مایه امید و التیام برای ما بوده است. - من از زندگی کردن با پدر به دلیل داشتن نگاه مثبت و جهش همیشه امیدوار بودم.	داشتن رویکرد مثبت و امیدواری به آینده
۱۳ کد	من گاهی از حس ترحم یا حس دلسوزی که مردم نمیتونن جهتش بدن، حالم بد میشه. - این رو من بارها تجربه کردم که مثلاً مردم بچه‌های جانبازان رو مثلاً فقیر و ندار تصور کردن	حس ترحم از سوی مردم

بر اساس جدول ۱، میزان تجارب زیسته فرزندان جانبازان در ابعاد مختلف گزارش شده است. به ترتیب فراوانی کدها، بیشترین تجربه مربوط به فشار روانی و اختلالات روانی ناشی از زندگی با جانبازان (۳۷ کد) بوده است. پس از آن، حس غرور، افتخار و سربلندی (۳۵ کد)، هیجانات منفی ناشی از مرور خاطرات و جراحات جانباز (۳۳ کد)، محرومیت هیجانی به دلیل حضور کم‌رنگ جانباز در زندگی (۳۱ کد)، تجربه حسادت یا احساس مورد حسادت قرار گرفتن از سوی جامعه (۱۹ کد)، اشتیاق و علاقه به میهن و سرزمین ایران (۱۸ کد)، رویکرد مثبت و امیدواری به آینده (۱۵ کد) و در نهایت، تجربه حس ترحم از سوی دیگران (۱۳ کد) قرار دارد.

تجارب زیسته فرزندان جانبازان در ارتباط با حوزه خانوادگی چگونه است؟

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۲. فراوانی کدهای آزاد در ارتباط با حوزه خانوادگی

فراوانی کدها	کدهای نمونه	خرده مولفه ها
۳۹کد	ما به دلیل همنشینی با مردم در مسجد و مجالس قرآن از دوران جنگ به این ور سعی کردیم بر اساس ارزشهای اسلامی زندگی کنیم. - در تربیت ما یاد گرفتیم که ولایتمداری و فرهنگ ایثار و مردم داری ارزشمند هستند - نوع رفتار و تربیت پدر به واسطه فرهنگ ایثارگری طوری بوده است که ما هیچ وقت به سمت بزه و رفتارهای نادرست نرفتیم.	تربیت خانوادگی مبتنی بر ارزش ها و اهداف والا
۲۸کد	در خانه ما کمتر بابا می تونست کار کنه و ۹۹ درصد کارها روی دوش مادر بود و مادر نقش بیشتری در امور زندگی ما داشت. - من تا جایی که به یاد دارم از سنین کم تا حالا بیشتر وقت رو جایی می گذاشتیم که بابا رو دکتر ببریم و این خاطرات در ذهن من خیلی پررنگ هست. - بیشتر کاراشون رو من انجام می دهم و کارهای درون و بیرون خونه عموما بر عهده من می افتد.	افزایش وظایف و مسئولیت های فردی دیگر اعضای خانواده
۲۷کد	هم من و هم یکی از دوستانمون که فرزند جانباز اعصاب و روان بود از بچگی تو خونه کتک زیادی خوردیم. - در خانواده جانبازان هم دعوی زن شوهری هست و این جور نیست که چون جانبازه و از خدا و پیغمبر صحبت می کنه مشکل ارتباطی نباشد - حقیقتا تا دلتون بخواد پدر یا من هم درگیر شدن، ولی خب ما دیگه عادت کردیم و اگر درگیر نشوند باهامون روزمون روز نمیشه.	تنش زایی، خشونت و وقوع تعارضات ارتباطی
۲۵کد	ما بر اساس نوع تفکرات دینی و نگاه عقیدتی پدر از یک سبک زندگی الگوبرداری کردیم. - من واقعا پدرم رو از این لحاظ به عنوان یک الگوی کم نظیر قبول دارم و نگاه مثبت به زندگی و دارن به زندگی و شکرگزارن همیشه - من از درون از خدا توقع دارم که راه پدر رو به عنوان یک الگو ادامه بدم.	الگوگیری مثبت در زندگی از فرد جانباز
۲۲کد	در خانواده ما معمولا افراد خانواده با هم همکاری و مباحثه می کنند و سعی میکنیم با صحبت و همکاری مشکلات را حل کنیم. - روحیه پدر و مادر روحیه حمایتی و همکارانه در خانواده بوده که ما هم همین رو یاد گرفتیم. - ما باور داشتیم که بیشترین تعامل و روابط و همکاری باید در خانواده باشه و اول و آخر باید برگردی پیش خانواده و اونا هستن که ازت حمایت می کنن.	گسترش روحیه حمایت گری و همکاری در خانواده
۱۸کد	خداشکر جانبازی بابا در خانواده ما باعث شده که فضای خانوادگی گرم باشه و خود پدر همیشه خودشون رو به عنوان مرکز شور خانواده می دانند. - ما پدرمون و	ارتباطات خانوادگی

جدول ۲. فراوانی کدهای آزاد در ارتباط با حوزه خانوادگی

فراوانی کدها	کدهای نمونه	خرده مولفه ها
	مادرمون رو همیشه با لفظ شما خطاب می کردیم و اصلا هیچ لفظ نادرستی در ارتباط با پدر و مادر به کار نبردیم. - تا حدی که امکان داشته تا حالا با نظرات پدر مخالفت بدی نشده است؛ و اگر خواستیم کار خاصی بکنیم برای احترام به ایشون هماهنگ کردیم.	مبتنی بر احترام، همدلی و مهربانی
۱۷ کد	پدرم عادت کرده بود که چند سالی نمی رفت دنبال کارهای شخصی اداری خودش و این تا حدی برای ما مشکل شده بود. - تا حدی که امکان داشته تا حالا با نظرات پدر مخالفت بدی نشده است؛ و اگر خواستیم کار خاصی بکنیم برای احترام به ایشون هماهنگ کردیم.	بی تفاوتی فرد جانباز نسبت به رسیدگی به امور اداری خود
۱۰ کد	مادرم دوست داره بره بیرون و با افراد نزدیک رابطه داشته باشه که معمولا این امکان برای ایشون سخت فراهم می شود. - رفت و آمدهای ما خاص شده و بسیار محدوده به خاطر پدر.	محدودیت های ارتباطی یا دیگران برای اعضای خانواده

بر اساس جدول ۲، تجارب زیسته فرزندان جانبازان در حوزه خانوادگی نشان می دهد که بیشترین کد مربوط به تربیت خانوادگی مبتنی بر ارزش ها و اهداف والا (۳۹ کد) است. پس از آن، افزایش وظایف و مسئولیت های فردی سایر اعضای خانواده (۲۸ کد)، تنش زایی، خشونت و تعارضات ارتباطی (۲۷ کد)، الگوگیری مثبت از فرد جانباز در زندگی (۲۵ کد)، تقویت روحیه حمایت گری و همکاری در خانواده (۲۲ کد)، و ارتباطات خانوادگی مبتنی بر احترام، همدلی و مهربانی (۱۸ کد) قرار دارند. همچنین، بی تفاوتی فرد جانباز نسبت به رسیدگی به امور اداری خود (۱۷ کد) و محدودیت های ارتباطی اعضای خانواده با دیگران (۱۰ کد) از دیگر تجارب گزارش شده اند.

تجارب زیسته فرزندان جانبازان در ارتباط با مسائل اجتماعی چگونه است؟

جدول ۳. فراوانی کدهای آزاد در ارتباط با حوزه اجتماعی

فراوانی کدها	کدهای نمونه	خرده مولفه‌ها
۲۸ کد	یک نگاهی در جامعه وجود دارد که که میگن بچه های جانباز و بچه های شهدا همه پیشون تامین شده هست و نیازی به هیچ تلاشی ندارند. - ما هر جایی که بگیریم فرزند جانبازیم می‌گویند که خوب، پس شما اگر رشد کردید به خاطر این بوده که بنیاد به شما کمک کرده است. به این جهت من نمیگم. - بابا من این همه زحمت کشیده است، ولی الان لایق این نیست که این قدر اذیت بشه و مورد بی عدالتی قرار بگیرد.	ادراک رفتارهای مبتنی بر بی عدالتی در جامعه
۲۵ کد	برخی از مردم در برابر خانواده ایثارگران و جانبازان قرار دادند و با اخبار و اطلاع رسانی جهت دار و مغرضانه میخواهند جامعه رو دچار بحران کنند - فکر این که همیشه در در معرض قضاوت دیگران باشی برای ادم آزارنده هست - نگرشها و برچسب در مورد فرزندان جانبازان باعث شده است که آنها گوشه گیر و منزوی از جامعه بشوند و حتی نتونن از کارهای خودشون تعریف کنند.	دریافت برچسب اجتماعی از سوی مردم
۲۴ کد	برخی از مردم در برابر خانواده ایثارگران و جانبازان قرار دادند و با اخبار و اطلاع رسانی جهت دار و مغرضانه میخواهند جامعه رو دچار بحران کنند - فکر این که همیشه در در معرض قضاوت دیگران باشی برای ادم آزارنده هست. - نگرشها و برچسب های در مورد همسران جانبازان باعث شده است که این آدم ها نتوانند خود را در جامعه نشان دهند.	تعهد و مسئولیت پذیری اجتماعی
۱۴ کد	من تجربه ام این هست که اصل زندگی جانبازان را نشون ندادن و هیچ وقت با یک اثر مثل مستند یا فیلم شرایط زندگی اونها را نشون ندادن. - من احساس می‌کنم که قدر این افراد زحمت کش دانسته نمی‌شود و در حالی که ما هم سختی های زندگی مانند بقیه داریم، ولی نگاه دیگران طوری هست که انگار ما کاملاً تامین هستیم.	عدم قدرشناسی جامعه و مسئولین نسبت به فرد جانباز
۹ کد	با وجود تمام مشکلات، من نگاه خیلی مثبتی دارم، افراط و تفریط دیگران هم بوده است ولی در کل مورد پذیرش و نگاه مثبت بودیم. - من فکر می‌کنم پدر خیلی جایگاه بالایی دارد و به همین خاطر، از لحاظ شخصیتی و از لحاظ فکری مورد توجه و محبت بسیاری از مردم هست.	حس رضایت از جایگاه اجتماعی مطلوب

بر اساس جدول ۳، تجارب زیسته فرزندان جانبازان در حوزه اجتماعی نشان می دهد که بیشترین کد مربوط به ادراک رفتارهای مبتنی بر بی عدالتی در جامعه (۲۸ کد) است. پس از آن، دریافت برچسب اجتماعی از سوی مردم (۲۵ کد)، تعهد و مسئولیت پذیری اجتماعی (۲۴ کد)، عدم قدرشناسی جامعه و مسئولین نسبت به جانباز (۱۴ کد) و در نهایت حس رضایت از جایگاه اجتماعی مطلوب (۹ کد) گزارش شده است.

تجارب زیسته فرزندان جانبازان در ارتباط با مسائل تحصیلی - شغلی چگونه است؟

جدول ۴. فراوانی کدهای آزاد در ارتباط با مسائل تحصیلی - شغلی

فراوانی کدها	خرده مولفه ها	کدهای نمونه
۲۳ کد	دریافت برچسب دانشجوی سهمیه ای در دانشگاه	وقتی بچه های دانشگاه احساس کنند که فرزندان جانبازان به یک طریق دیگری وارد شدن دچار تغییر نوع برخورد میشن و با بدبینی نگاه می کنند. - من آن قدر اذیت شدم سر اینکه بخواهم بگویم من فرزند جانباز هستم - در طول عمرم تا حالا کسی به من نگفته سهمیه ای، ولی خودم دیده ام که بقیه دوستان من را اذیت کردن و بهشون برچسب زدن.
۱۸ کد	نبود برنامه بنیاد جانبازان جهت شکوفایی استعدادهای فردی	بنیاد هیچ گونه برنامه ای برای تشویق فرزندان جانبازان برای رشد علمی نداره و فقط عنوان می کنه که شما رو عضو بنیاد نخبران می کنیم، در حالی که این روشها زیربنای منطقی ندارن. - بنیاد نتوانسته است با بچه ها ارتباط بگیرد و فقط یک زمانی ما وقتی وارد دانشگاه شدیم تمام این بچه ها رو بردند اردوی شمال که تجربه خوبی بود. - بنیاد باید یک طبقه بندی استعدادی در دوره ی نوجوانی از بچه ها انجام بدهد تا خودشان و خانواده شان راه را پیدا کنند.
۱۶ کد	علاقه به رشته های نظامی، پزشکی و آموزشی برای خدمت بهتر	با توجه به شرایط پدر، من مدرک هلال احمر گرفتم و رفتم توی اورژانس امتحان دادم به خاطر این بود که بتونم پدر و مادر و بچه های خانواده هایی رو نجات بدم که اون دردی که خودم کشیدم رو کسی نکشد. - من دوست داشتم که وارد زمینه های نظامی بشوم تا بتوانم در زمینه دفاع از میهن راه پدرم را ادامه بدهم. - من برای کمک به هموعان دوست داشتم برم رشته روانشناسی و استعدادشناسی که بتوانم یک دریچه ای برای افراد باز کنم.
۱۵ کد	برانگیختگی برای ادامه	بابا همیشه می گفت که شما باید درس خودتون رو بخونید تا چشمتون به دنیا بازتر بشه و به موفقیت برسید. - پدرم در مسیر شغلی همیشه راهنمایی های تاثیرگذاری

جدول ۴. فراوانی کدهای آزاد در ارتباط با مسائل تحصیلی - شغلی

فراوانی کدها	کدهای نمونه	خرده مولفه‌ها
	داشتند و همیشه کمک حال بنده بودند. - پدرم همیشه می‌گفت اگر شما تو این کشور درس بخونید و تلاش کنید و زحمت کشید و مطالعه کنید می‌توانید به دیگران هم کمک کنید.	تحصیل و رشد فردی
کد ۹	مادرم به خاطر بچه‌داری و همراهی با پدر (مثلا کتاب های درسی ایشون رو براشون می‌خواندن)، با این که دوست داشت ولی درسش رو ادامه نداد. - مادرم حقیقتا دانشگاه قبول شد و تا فوق دیپلم رو خواندن بعد بچه‌ها به دنیا اومدن و یک وقفه اساسی افتاد و تحصیلشون با مشکل روبرو شد.	محدودیت تحصیلی و شغلی همسران و اعضای خانواده

بر اساس جدول ۴، تجارب زیسته فرزندان جانبازان در حوزه تحصیلی و شغلی نشان می‌دهد که بیشترین کد مربوط به دریافت برچسب «دانشجوی سهمیه‌ای» در دانشگاه (۲۳ کد) است. پس از آن، نبود برنامه‌ریزی از سوی بنیاد شهید و امور ایثارگران برای شکوفایی استعدادها فردی (۱۸ کد)، علاقه‌مندی به رشته‌های نظامی، پزشکی و آموزشی با هدف خدمت بهتر (۱۶ کد)، برانگیختگی برای ادامه تحصیل و رشد فردی (۱۵ کد) و در نهایت محدودیت های تحصیلی و شغلی همسران و سایر اعضای خانواده (۹ کد) گزارش شده است.

تجارب زیسته فرزندان جانبازان در ارتباط با مسائل معنویت، اخلاق، ارزش‌ها و باورهای انسانی چگونه است؟

جدول ۵. فراوانی کدهای آزاد در ارتباط با مسائل معنویت، اخلاق، ارزش‌ها و باورهای انسانی

فراوانی کدها	خرده‌مولفه‌ها	کدهای نمونه
۲۳ کد	زندگی مبتنی بر باورها و عمل دینی، مذهبی و معنوی	وجود پدر باعث شد که در خانه ما همیشه خواندن مفاتیح، قرآن و نهج‌البلاغه و حفظ این آثار وجود داشته باشد و دعا در خانه ما جایگاه داشته باشد. - پدرم همیشه میگفت که آیه‌های قرآن همدم تمام روزهای اسارت بود و به ما یادآور می‌شد که اگر قبول دارید خدایی هست باید به حرف‌هایش ایمان داشته باشید و با معنویت زندگی کنید. - در کل پدر در بحث ایجاد زندگی معنوی در ما تاثیر داشته است. شاید یکی از تفریحات ما این باشد که مزار شهدا یا بهشت زهرا و شهدای گمنام برویم
۲۲ کد	باور و عمل مبتنی بر استقلال، خودمختاری و شایستگی	پدرم در ما چیزی رو پرورش داد که نوعی حس وابستگی دینی هست که من اسمش رو میزارم استقلال فردی و پشتکار برای رسیدن به اهداف. - من وقتی این آدم را با نقص عضو می‌بینم که باز ادامه میدهد، و باز هم تلاش می‌کند، نسبت به عمل قاطع و محکم اقدام می‌کنم. - من با مشاهده پدر متوجه می‌شوم که ایشان و هم نوعانشان نتیجه گرا تر و عملگراترند و دیدن این شایستگی باعث حرکت در من می‌شود.
۱۲ کد	کاهش سطح باورمندی به اصول دینی و انقلابی	بابام یه سری اعتقادات داره که اینقدر هم پاش محکمه که حاضر شده براش جونش رو به خطر بندازه ولی برای من اینجوری نیست - ما توی مایحتاجمون موندیم شاید الان نه هیچ احساس مسئولیتی نکنم - متأسفانه چون الان هیچ اهمیتی نمیدن به اشخاصی که اینجوری زحمت کشیدن برای کشور نوعی بی تفاوتی به وجود آمده است.

بر اساس جدول ۵، تجارب زیسته فرزندان جانبازان در حوزه معنویت، اخلاق، ارزش‌ها و باورهای انسانی نشان می‌دهد که بیشترین کد مربوط به زندگی مبتنی بر باورها و عمل دینی، مذهبی و معنوی (۲۳ کد) است. پس از آن، باور و عمل مبتنی بر استقلال، خودمختاری و شایستگی (۲۲ کد) و در نهایت کاهش سطح باورمندی به اصول دینی و انقلابی (۱۲ کد) گزارش شده است.

تجارب زیسته فرزندان جانبازان در ارتباط با حوزه اقتصادی چگونه است؟

جدول ۶. فراوانی کدهای آزاد در ارتباط با حوزه اقتصادی

فراوانی کدها	کدهای نمونه	خرده مولفه‌ها
۱۲ کد	من باور دارم که اگر پدرم جانباز نبود و آزاده نبود شاید وضعیت مالی بهتری داشتم و یک سری کارها را می‌توانستم انجام بدم که الان محدودم - بابای جانباز من الان تو این سن و سال واقعا نباید کار کند؛ آن هم با موتور که برایش ضرر دارد. - مشکل اینجاست که وقتی پدر نمی‌تواند کار خوبی پیدا بکند یا پدر نمی‌تونه درآمد خوبی داشته باشد، مشکلات اذیت می‌کند.	مشکلات اقتصادی و مالی خانواده های جانبازان
۹ کد	بنیاد واقعا نمی‌داند که یک جانباز نیازمند دستگاه اکسیژن ساز همراه هست. باید آویزان بشویم و حق پدر را بگیریم. - ما بالاخره باید هزینه را پرداخت کنیم تا ببینیم بیمه بر می‌گراند یا خیر و این مشکل است. - یه زمان تحت درمان بود تو همون بیمارستان خاتم الانبیا که مربوط به بنیاد شهید هم هست و اونجا مثلا تحت درمان بود ولی بعد بیمه اذیت کرد	مشکلات هزینه‌های درمانی و کم کاری‌های بیمه‌ای
۸ کد	پدر به مسائل مالی نگاه مثبت دارند و می‌گویند: خدا رو شکر، همین که داریم شکر، شکر نعمت نعمت افزون کند را واقعا اجرا می‌کنند. - ما از پدر قناعت در امور مختلف را یاد گرفتیم و اجرا می‌کنیم. - پدر بر اساس تلاش کوشش و نگاه مثبت از نظر مالی طوری بودن که نیازمند کسی نباشند.	قناعت مالی و باورمندی به کسب درآمد حلال

بر اساس جدول ۶، تجارب زیسته فرزندان جانبازان در حوزه اقتصادی نشان می‌دهد که بیشترین کد مربوط به مشکلات اقتصادی و مالی خانواده‌های جانبازان (۱۲ کد) است. پس از آن، مشکلات مربوط به هزینه‌های درمانی و ناکارآمدی بیمه‌ها (۹ کد) و قناعت مالی و باورمندی به کسب درآمد حلال (۸ کد) گزارش شده است.

نتیجه گیری و پیشنهادها

خلاصه یافته‌ها در بخش توصیف نمونه مورد مطالعه نشان داد که بر اساس جنسیت ۹ نفر زن (۴۷ درصد) و ۱۰ نفر مرد (۵۳ درصد)؛ مبتنی بر سن افراد، ۶ نفر از ۱۸ تا ۲۵ سال (۳۱,۵۸ درصد)، ۹ نفر از ۲۶ تا ۳۵ سال (۴۷,۳۷ درصد) و ۴ نفر از ۳۶ تا ۴۵ سال (۲۱,۰۵ درصد) بودند.

در این بخش، به بیان نتایج به‌دست‌آمده از بررسی سؤال‌های پژوهش پرداخته شد و سپس این نتایج موردبحث قرار گرفت و در نهایت، ضمن مقایسه با پژوهش‌های گذشته، نتایج تبیین گردید. تجارب زیسته فرزندان جانبازان در بعد هیجانی-عاطفی ترکیبی از احساسات متضاد و گاه هم‌زمان را نشان می‌دهد. بیشترین فشار روانی و اختلالات هیجانی ناشی از زندگی با پدر جانباز گزارش شد، در حالی که غرور و افتخار نسبت به هویت ایثارگری والد، منبع معنا، عزت نفس و سربلندی برای بسیاری از فرزندان بوده است. مرور خاطرات تلخ جنگ و مشاهده جراحات پدر، اغلب با اضطراب، اندوه و احساس ناتوانی همراه بود و فقدان ارتباط عاطفی گرم با والد، محرومیت هیجانی و خشم پنهان ایجاد کرده است. در سطح اجتماعی، تجربه نگاه‌های مقایسه‌ای و ناعادلانه، خودآگاهی هیجانی و احساس تعلق را تحت تأثیر قرار داده است.

با این حال، در خانواده‌های دارای انسجام و حمایت عاطفی، فرزندان توانسته‌اند تجارب مثبتی مانند تاب‌آوری، حس مسئولیت‌پذیری و افتخار درونی کسب کنند. وضعیت روانی پدر نیز نقش تعیین‌کننده دارد؛ PTSD والد، فشار و هیجانات منفی ایجاد می‌کند، در حالی که رشد پس از سانحه، هیجانات سازنده و امید به آینده را تقویت می‌کند.

این نتایج با پژوهش‌های پریک پاویشیچ، بندرا و ژویچ (۲۰۲۴)، بریکل و همکاران (۲۰۲۴)، محمدی و همکاران (۱۴۰۳) و هدس، آناگنوستوپولوس و اسکوکائوسکاس (۲۰۱۸) همخوانی دارد و نشان می‌دهد که فرزندان جانبازان، هرچند با چالش‌های روانی و هیجانی مواجه‌اند؛ از جمله اضطراب، افسردگی و اختلال استرس پس از سانحه، در عین حال تجربه غرور، تاب‌آوری و رشد هیجانی نیز دارند. هالاسا و همکاران (۲۰۲۰) نیز تأیید کرده‌اند که این فرزندان، مشابه والدین جانباز خود، علائم اضطراب را تجربه می‌کنند و فورست، ادواردز و دراگانوا (۲۰۱۸) شیوع بالاتر مشکلات سلامت روان در آنان نسبت به سایر افراد را گزارش کرده‌اند.

بررسی تجارب زیسته فرزندان جانبازان در بعد خانوادگی نشان می‌دهد که این تجربه‌ها ترکیبی از چالش‌ها و منابع حمایتی است. خانواده‌های جانباز، با انتقال ارزش‌ها و اهداف والای اخلاقی و معنوی، نقش مهمی در شکل‌گیری هویت قوی فرزندان ایفا می‌کنند. در عین حال، افزایش مسئولیت‌ها و وظایف فرزندان، فشار روانی و جسمی قابل توجهی ایجاد می‌کند و تنش‌ها و تعارضات ارتباطی می‌تواند سلامت روان و روابط خانوادگی را تحت تأثیر قرار دهد. با این وجود،

الگوگیری مثبت از والد جانباز و تقویت روحیه حمایت‌گری و همکاری، باعث افزایش عزت‌نفس و انگیزه در فرزندان می‌شود. ارتباطات مبتنی بر احترام و همدلی نیز نقش محافظتی دارد، در حالی که بی‌تفاوتی والد و محدودیت‌های ارتباطی می‌تواند احساس ناامنی ایجاد کند.

به‌طور کلی، بعد خانوادگی عرصه‌ای پیچیده از فشارها و منابع حمایتی است که نیازمند توجه ویژه به حمایت روانی-اجتماعی و طراحی مداخلات هدفمند برای ارتقای تاب‌آوری فرزندان و خانواده‌ها است. این یافته‌ها با پژوهش‌های پریک پاویشیچ، بندرا و ژویچ (۲۰۲۴)، بریکل و همکاران (۲۰۲۴) و هینوجوزا و همکاران (۲۰۲۴) همخوانی دارد. به‌ویژه، گزارش شده است که فرزندان جانبازان، علی‌رغم محدودیت‌های ارتباطی والد، می‌توانند نقش مؤثری در رشد شخصی و دستیابی به اهداف زندگی خود تجربه کنند، هرچند که پریشانی روانی والد و خشونت‌های خانوادگی می‌تواند آثار منفی بلندمدت بر آن‌ها داشته باشد.

داده‌های به‌دست‌آمده در بعد اجتماعی نشان می‌دهد که فرزندان جانبازان در تعامل با جامعه، تجارب پیچیده و متناقضی دارند. یکی از مهم‌ترین ابعاد این تجربه، ادراک بی‌عدالتی اجتماعی است؛ بسیاری از مشارکت‌کنندگان گزارش کردند که به دلیل فرزند جانباز بودن یا نابرابری‌های ساختاری، فرصت‌های برابر با دیگران را ندارند. این احساس می‌تواند منجر به خشم درونی، ناامیدی یا کناره‌گیری از فعالیت اجتماعی شود.

برچسب‌زنی اجتماعی نیز تجربه رایجی است؛ اطلاق عناوینی نظیر «سهمیه‌ای» به فرزندان جانبازان، اثر منفی مستقیمی بر عزت‌نفس و احساس تعلق اجتماعی آنان دارد و ممکن است به انزوا یا اضطراب اجتماعی بینجامد. بااین‌حال، برخی از فرزندان، در واکنش به این فشارها، سطح بالایی از تعهد و مسئولیت‌پذیری اجتماعی نشان داده‌اند و تلاش کرده‌اند با ایفای نقش فعال در جامعه، هویت مثبت خود را به اثبات برسانند.

از دیگر تجارب اجتماعی، احساس عدم قدرشناسی جامعه و مسئولان نسبت به ایثارگری پدر است که می‌تواند دلخوری و بی‌اعتمادی نسبت به ساختارهای رسمی ایجاد کند. در مقابل، تعداد محدودی از مشارکت‌کنندگان از رضایت نسبی نسبت به جایگاه اجتماعی خود گزارش دادند، که اغلب ناشی از برخورد‌های مناسب اطرافیان بوده است.

به طور کلی، تجربه اجتماعی فرزندان جانبازان بازتابی از زیست اجتماعی پرتنش است که هم‌زمان با تلاش برای معنادادن، جبران و ایفای نقش فعال، همراه با طرد و پذیرش، نادیده گرفته شدن و افتخار، و بی‌عدالتی و مسئولیت‌پذیری است. این یافته‌ها بر ضرورت مداخلات آموزشی، فرهنگی و اجتماعی برای ارتقای درک عمومی، کاهش برچسب‌زنی و تقویت سرمایه اجتماعی فرزندان جانبازان تأکید دارند و با پژوهش محمدی و همکاران (۱۴۰۳) همخوانی دارد که نشان می‌دهد مشکلات ناشی از جانباز بودن پدر، بر روابط بین فردی فرزندان در جامعه اثرگذار است.

داده‌های این پژوهش نشان می‌دهد که فرزندان جانبازان در مسیر تحصیلی و شغلی با تجارب متضاد مواجه‌اند. یکی از مهم‌ترین چالش‌ها، برچسب «دانشجوی سهمیه‌ای» است که تلاش و شایستگی آنان را زیر سؤال برده و به احساس شرم یا تلاش افراطی برای اثبات خود می‌انجامد. علاوه بر این، فقدان برنامه ریزی مؤثر نهادی مانع شناسایی و پرورش استعدادهاى فردی آنان می‌شود.

با این حال، برخی فرزندان انگیزه و علاقه‌مندی بالایی برای ادامه تحصیل در رشته‌های خدمت‌محور نشان داده‌اند که بازتاب ارزش‌های خانوادگی و خدمت‌محور آنان است. محدودیت‌های تحصیلی و شغلی خانواده نیز گاهی بار مسئولیت مضاعف ایجاد کرده و بر پیشرفت آنان اثر می‌گذارد.

در مجموع، تجربه تحصیلی و شغلی این گروه تلفیقی از فشارهای اجتماعی، ضعف حمایت نهادی و انگیزه‌های فردی برای رشد است. نتایج با یافته‌های حمزه و همکاران (۱۳۹۹) و محمدی و همکاران (۱۴۰۳) همخوانی دارد؛ آن‌ها نشان دادند که استرس آسیب‌زای ثانویه و مشکلات ناشی از جانباز بودن پدر بر خودپنداره و پیشرفت تحصیلی فرزندان تأثیرگذار است.

یافته‌های پژوهش در بعد معنوی و ارزشی نشان می‌دهد که تجارب زیسته فرزندان جانبازان شامل دوگانگی میان تعمیق ایمان و تضعیف آن است. بیشترین فراوانی کد مربوط به زیست مبتنی بر باورهای دینی و معنوی است که نقش محافظتی و حمایتی در سلامت روانی آنان دارد. هم‌زمان، فرزندان تلاش کرده‌اند با تکیه بر استقلال و شایستگی فردی مسیر زندگی خود را بسازند که نشان‌دهنده عزت‌نفس، خودباوری و مسئولیت‌پذیری آنان است.

بالین حال، تجربه کاهش باورمندی به اصول دینی و ارزشی نیز در برخی مشاهده شد؛ به ویژه در واکنش به ناکارآمدی نهادهای رسمی یا بی‌عدالتی‌های اجتماعی، که می‌تواند به سرخوردگی و فاصله گرفتن از ارزش‌های خانوادگی منجر شود.

در مجموع، تجارب معنوی و ارزشی این گروه بازتاب تاب‌آوری روانی و اخلاقی، همراه با چالش‌های ناشی از شکاف میان ارزش‌های تبلیغ‌شده و واقعیت‌های اجتماعی است. این یافته‌ها با نتایج فخری و همکاران (۱۳۹۱) همخوانی دارد و بر اهمیت تربیت ارزشی مبتنی بر تجربه زیسته و ایجاد فضای گفت‌وگوی صادقانه در خانواده‌های ایثارگر تأکید می‌کند.

یافته‌های پژوهش در بعد اقتصادی نشان می‌دهد که زندگی فرزندان جانبازان با ترکیبی از فشار مالی، کم‌کاری نهادی و مقاومت فردی همراه است. پرتکرارترین تجربه، مشکلات اقتصادی خانواده شامل ناپایداری درآمد و محدودیت منابع است که ناشی از ناتوانی شغلی پدر، هزینه‌های بالای زندگی یا فرصت‌های محدود شغلی سایر اعضاست و می‌تواند بر امنیت روانی و آینده‌نگری فرزندان اثر بگذارد. همچنین، هزینه‌های درمانی بالا و ناکارآمدی پوشش بیمه‌ای موجب فشار و احساس نادیده گرفته شدن شده است.

در مقابل، برخی فرزندان جانبازان ارزش‌هایی مانند قناعت مالی و کسب درآمد حلال را از خانواده و باورهای دینی آموخته‌اند، که منجر به تاب‌آوری روانی و عزت‌نفس آنان شده است. این یافته‌ها تأکید می‌کنند که حمایت اقتصادی باید فراتر از کمک هزینه باشد و شامل اصلاح ساختارهای بیمه‌ای، ایجاد فرصت‌های اقتصادی پایدار و سرمایه‌گذاری هدفمند بر نیازهای واقعی باشد.

نتایج با پژوهش‌های حمزه و همکاران (۱۳۹۹) و محمدی و همکاران (۱۴۰۳) همخوانی دارد و نشان می‌دهد که فشارهای تحصیلی و مالی، بخشی از تجربه زیسته فرزندان جانبازان را شکل می‌دهند و حمایت روانی و اقتصادی نقش مهمی در ارتقای تاب‌آوری و توسعه فردی آنان دارد.

با توجه به یافته‌های پژوهش، پیشنهادها متعددی برای بهبود وضعیت فرزندان جانبازان قابل ارائه است. در بعد هیجانی و خانوادگی، تأسیس مراکز مشاوره خانواده‌محور، برگزاری کارگاه‌های تنظیم هیجان، مهارت‌های مقابله‌ای و فرزندپروری، و تشکیل گروه‌های حمایتی می‌تواند به کاهش اضطراب، ارتقای تاب‌آوری و تقویت ارتباطات درون خانوادگی کمک کند.

در بعد اجتماعی نیز ایجاد شبکه‌های همبستگی، برگزاری اردوها و فعالیت‌های فرهنگی - اجتماعی و تقویت مشارکت داوطلبانه فرزندان جانبازان نقش مهمی در افزایش هویت جمعی و تعلق اجتماعی آنان دارد.

در حوزه تحصیلی و شغلی، ارائه حمایت‌های تحصیلی و مشاوره هدایت شغلی، گسترش سهمیه‌های آموزشی و استخدامی، و برگزاری دوره‌های توانمندسازی شغلی، زمینه‌ساز موفقیت تحصیلی و ورود بهتر آنان به بازار کار خواهد بود. همچنین در بعد معنوی و ارزشی، اجرای برنامه‌های فرهنگی و دینی، ترویج فعالیت‌های معنوی و آموزش ارزش‌های اخلاقی می‌تواند به افزایش امید و معنا در زندگی آنان منجر شود. از نظر اقتصادی نیز ارتقای پوشش بیمه‌ای، ایجاد سامانه‌های رسیدگی عادلانه به مشکلات درمانی و ارائه حمایت مالی هدفمند ضروری است.

علاوه بر این، برای پژوهش‌های آینده پیشنهاد می‌شود موضوعاتی همچون تجارب زیسته همسران جانبازان، تفاوت‌های جنسیتی در واکنش به آسیب‌ها، مقایسه فرزندان شهدا، جانبازان و آزادگان و بررسی تجارب در انواع خاصی از مجروحیت یا مناطق مختلف کشور مورد توجه قرار گیرد. همچنین مطالعات کمی در زمینه شیوع استرس آسیب ثانویه، نقش حمایت اجتماعی و شبکه‌های فرزندپروری و ارزیابی اثربخشی مداخلات روان‌شناختی می‌تواند به غنای ادبیات پژوهشی این حوزه بیفزاید.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع

- Aghili, S. M., Asghari, A., Mokhiri, S., & Namazi, M. (2024). The effectiveness of reality therapy on depressive symptoms and chronic pain in women with veteran husbands and the mental health of their 18–20-year-old daughters. *Knowledge and Research in Applied Psychology*. (in Persian)
- Ali Gohari, B., Abolmaali Hosseini, K., Dortaj, F., & Jamaheri, F. (2022). Comparing the effectiveness of spirituality therapy and religious coping training on reducing secondary trauma symptoms in children of veterans with PTSD. *Islamic Studies in Health*, 6(2), 53–66. (in Persian)
- Asadi, F., & Ghaderi, Z. (2021). Comparison of emotion regulation and responsibility among adolescent girls from veteran and non-veteran families in Shiraz. *The First National Congress on Rehabilitation Counseling of Iran, Tehran*. (in Persian)
- Baradaran, M., Moosapour Shirjopesht, M., & Rasouli Joryabi, M. (2019). Comparison of stress, anxiety, depression, and cognitive flexibility in children of veterans and non-veterans. *Rooyesh-e Ravanshenasi (Psychology Growth Journal)*, 8(7), 139–146. (in Persian)
- Baschenis S. M. & Lange R. T. (۲۰۲۴). Health outcomes in children living in military families caring for a service member or veteran with traumatic brain injury. *Journal of Child and Family Studies* ۳۳ (۳) ۹۲۳–۹۰۸ .
- Bowlby John. "Attachment and loss v. ۳(Vol. ۱)." (۱۹۶۹): ۸–۴۷۰.
- Brickell T. A. ,Wright M. M. ,Sullivan J. K. ,Varbedian N. V. ,Gillow K. C. .
- Bride B. E. (۲۰۰۷). Prevalence of secondary traumatic stress among social workers. *Social work* ۵۲ (۱) ۷۰–۶۳ .
- Chahardouli, H., Khademi Ashkezari, M., & Naghsh, Z. (2022). Parenting dimensions and academic resilience: The mediating role of cognitive emotion regulation in adolescent children of veteran families. (in Persian)
- Chen L. ,Vivekananda K. ,Guan L. & Reupert A. (۲۰۲۳). Parenting and family experiences of Chinese fathers with mental illness. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing* , ۳۰(۲) ۲۷۷–۲۶۷ .
- Colaizzi P. F. (۱۹۷۸). Psychological research as the phenomenologist views it..
- Danieli Y. (Ed.). (۲۰۱۳). *International handbook of multigenerational legacies of trauma*. Springer Science & Business Media.
- Dekel R. & Goldblatt H. (۲۰۰۸). Is there intergenerational transmission of trauma? The case of combat veterans' children. *American Journal of Orthopsychiatry* ۷۸ (۳) ۲۸۹–۲۸۱ .
- Edwards E. R. ,Tran H. ,Wroblewski J. ,Rabhan Y. ,Yin J. ,Chiodi C. & Geraci J. (۲۰۲۲). Prevalence of personality disorders across veteran samples: A meta-analysis. *Journal of Personality Disorders* ۳۶ (۳) ۳۵۸–۳۳۹ .
- Erikson E. H. (۱۹۶۸). *Identity youth and crisis* (No. ۷). WW Norton & company.

- Fakhri, Z., Danesh, E., Shahidi, Sh., & Salimi Nia, A. (2012). Value system quality and self-efficacy beliefs in children with veteran and non-veteran fathers. *Applied Psychology Quarterly*, 6(1). (in Persian)
- Figley, C. R. (۲۰۱۳). *Compassion fatigue: Coping with secondary traumatic stress disorder in those who treat the traumatized*. Routledge.
- Forrest, W. Edwards, B. & Daraganova, G. (۲۰۱۸). The intergenerational consequences of war: anxiety, depression, sociality and mental health among the children of war veterans. *International Journal of Epidemiology* ۴۷ (۴), ۱۰۶۷-۱۰۶۰.
- Gooti, D., Ahovan, M., & Agha Mohammadian Sharabaf, F. (2022). Effectiveness of integrated transpersonal therapy on anxiety, rumination, and mental health in children of martyrs and veterans. *Psychological Studies*, 18(3), 105-118. (in Persian)
- Halasa, S., Hamdan-Mansour, A. M., Salami, J. & Alenezi, A. (۲۰۲۰). Post-traumatic stress and social anxiety among children of Syrian refugees in Jordan. *International Journal of Mental Health and Addiction*, ۱۸, ۱۶۱۱-۱۶۱۹.
- Hamze Morteza, H., Hojjati, H., & Akhondzadeh, G. (2020). The relationship between secondary traumatic stress and academic motivation in children of veterans in Mazandaran Province. *Military Caring Sciences*. (in Persian)
- Hinojosa, M. S., Hinojosa, R., Condon, J., & DaSilva, S. (۲۰۲۴). Adverse Childhood Experiences in military, veteran, and civilian families. *Armed Forces & Society* ۵۰ (۴), ۱۱۹۶-۱۲۱۷.
- Hodes, M., Anagnostopoulos, D., & Skokauskas, N. (۲۰۱۸). Challenges and opportunities in refugee mental health: clinical, service and research considerations. *European child & adolescent psychiatry*, ۲۷, ۳۸۵-۳۸۸.
- Kellermann, N. P. (۲۰۰۱). Transmission of Holocaust trauma-An integrative view. *Psychiatry*, ۶۴(۳), ۲۶۷-۲۵۶.
- Lazarus, R. S. & Folkman, S. (۱۹۸۴). *Stress appraisal and coping*. New York: Springer Publishing Company.
- Main, M. & Solomon, J. (۱۹۹۰). Procedures for identifying infants as disorganized/disoriented during the Ainsworth Strange Situation. *Attachment in the preschool years: Theory, research and intervention*, ۱۶۰-۱۲۱.
- Metz, D. & Jungbauer, J. (۲۰۱۹). "My scars remain forever": A qualitative study on biographical developments in adult children of parents with mental illness. *Clinical Social Work Journal*, ۴۹, ۶۴-۷۶.
- Mikulincer, M. & Shaver, P. R. (۲۰۱۰). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics and change*. Guilford Publications.
- Minuchin, S. (۱۹۷۴). *Families and family therapy*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

- Mohammadi, A., Shahmoradi, S., & Asaeesh, M. H. (2024). Living conditions of children of veterans with psychiatric disorders. *Military Psychology*, 15(1), 71–91. (in Persian)
- Na .P. J. .Schnurr .P. P. & Pietrzak .R. H. (۲۰۲۳). Mental health of US combat veterans by war era: Results from the National health and Resilience in veterans study. *Journal of psychiatric research*. ۴۰-۳۶، ۱۵۸ .
- O'Toole .B. I. (۲۰۲۲). Intergenerational transmission of posttraumatic stress disorder in Australian Vietnam veterans' daughters and sons: The effect of family emotional climate while growing up. *Journal of traumatic stress* ۳۵، (۱). ۱۳۷-۱۲۸ .
- Perić Pavišić .K. .Bendra .I. & Živić .D. (۲۰۲۴). Growing Up Experiences of Children of Croatian Veterans in the War and Post-War Period-the Example of the Vukovar-Srijem County. *Diacovensia: teološki priloz* ۳۲، (۱). ۸۳-۵۹ .
- Rezapour Mirsaleh, Y., Zakeri, F., Amini, R., & Eslami Fard, M. (2021). Psychological acceptance and self-compassion in relation to attitudes toward seeking psychological help in children of veterans. (in Persian)
- Robinson .L. R. .Bitsko .R. H. .O'Masta .B. .Holbrook .J. R. .Ko .J. .Barry .C. M. & Kaminski .J. W. (۲۰۲۲). A systematic review and meta-analysis of parental depression ، antidepressant usage ، antisocial personality disorder and stress and anxiety as risk factors for attention-deficit/hyperactivity disorder (ADHD) in children. *Prevention Science*. ۱۹-۱ .
- Sadri, S. (2023). A synthesis study of factors influencing mental health in society. The 14th International Conference on Health, Treatment and Health Promotion. (in Persian)
- Sahebi Kouzekonani, J., Panahali, A., & Hosseini Nasab, S. D. (2021). The relationship between responsibility and academic enthusiasm with the mediating role of self-concept among secondary school children of veterans in East Azerbaijan Province. *Women and Family Studies*. (in Persian)
- Salari, S., Fardin, M. A., & Khaneghahi, S. (2024). Effectiveness of play therapy on reducing shyness and improving social skills in children of veterans. *Nursing Education Journal*, 13(3), 94–104. (in Persian)
- The Comprehensive Law on Providing Services to Veterans. (in Persian)
- Uher .R. .Pavlova .B. .Radua .J. .Provenzano .U. .Najafi .S. .Fortea .L. & Fusar-Poli .P. (۲۰۲۳). Transdiagnostic risk of mental disorders in offspring of affected parents: a meta-analysis of family high-risk and registry studies. *World Psychiatry* ۲۲، (۳). ۲۴۸-۲۳۳ .
- Van Manen .Max. Researching lived experience: Human science for an action sensitive pedagogy. Routledge . Smith .J. A. .Larkin .M. & Flowers .P. (۲۰۲۱). Interpretative phenomenological analysis: Theory method and research.dge. ۲۰۱۶ .
- Yager .T. J. .Gerszberg .N. & Dohrenwend .B. P. (۲۰۱۶). Secondary traumatization in Vietnam veterans' families. *Journal of Traumatic Stress* ۲۹، (۴). ۳۵۵-۳۴۹ .
- Yahyazadeh, H., & Masoumzadeh, N. (2016). Lived experiences of wives of veterans. *Social Welfare Planning and Development*, 7(28), 97–121.

<https://doi.org/10.22054/qjstd.2017.7142> (in Persian) Bowen .M. (۱۹۹۳). Family therapy in clinical practice. Jason Aronson .

Yamamoto .R. & Keogh .B. (۲۰۱۸). Children's experiences of living with a parent with mental illness: A systematic review of qualitative studies using thematic analysis. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing* ۲۵، (۲)، ۱۴۱-۱۳۱ .

Yehuda .R. & Lehrner .A. (۲۰۱۸). Intergenerational transmission of trauma effects: putative role of epigenetic mechanisms. *World psychiatry* ۱۷، (۳)، ۲۵۷-۲۴۳ .

